

Episcopul Nicodim Munteanu

Ortodoxia și creștinismul apusean

Toate drumurile duc la Ortodoxie

Colecția *Duhul Adevărului* – 15
Făgăraș, 2020

Ierarhul Nicodim Munteanu, al doilea patriarh al României. Schiță biografică / 5

„A adus cu sine toate darurile spirituale ale strălucitei ierarhii moldovene” – *Portret al autorului, schițat de † Nicolae Popoviciu, Episcopul Oradiei* / 9

În datina vlădicilor cărturari de odinioară – *Cezar Petrescu* / 14

Nota editorului / 17

Patru conferințe:

I. Două lumi creștine: Răsăritul și Apusul / 19

II. Știința și Statul în creștinismul apusean / 40

III. O ilustrare: dezvoltarea religioasă în Anglia / 64

IV. Licăriri ale Ortodoxiei în întunericul eterodox al Apusului / 88

I

Două lumi creștine: Răsăritul și Apusul

Apusul ne înfățișează o lume cu totul deosebită. El trăiește cu principii deosebite, cu idei deosebite. Cu toată influența mare pe care el o exercită asupra vieții noastre intelectuale, din punct de vedere religios-moral ni-i așa de puțin cunoscut, încât nu știm încă bine cum trebuie să ne raportăm către multe din fenomenele vieții lui: cu simpatie sau antipatie. Trebuie să mărturisim că sferele noastre teologice – și împreună cu acestea și cele sociale și politice – nu și-au stabilit încă un program, așa zicând, bine determinat, și până astăzi în literatura noastră se observă un fel de oscilație, care ne face să înclinăm periodic când într-o parte, când în alta. Negreșit, noi ne dăm bine seama de deosebirea noastră religioasă față de lumea apuseană și afirmăm cu tărie ortodoxismul nostru secular; aceasta însă numai în trăsături generale, când e vorba de Apusul întreg și în genere luat.

De îndată însă ce suntem chemați să stabilim precis raportul nostru față de cele două principii religioase ce domnesc în Apus, adică față de catolicismul papist și de protestantismul german, mintea noastră începe a oscila și aceasta ne arată

Libria

Re

că noi nu posedăm încă acea independență și neatârnavare, pe care în teorie o considerăm a fi inerentă Ortodoxiei. În domeniul teologiei noastre, adesea se observă două curente; acestea, plecând din izvorul curat al Ortodoxiei, de multe ori trec peste frontiera acesteia și intră în lumea ideilor eterodoxe, căpătând unul **coloritul catolic**, iar celalalt **coloritul protestant**. Adesea se observă că unii din ai noștri respiră aerul catolicismului papist, care se prezintă privirilor lor ca un moment inevitabil în dezvoltarea creștinismului, iar alții plutesc în norii mistici ai pietismului, care de asemenea e străin de principiile confesiunii noastre. Aceste două direcții influențează mult viața noastră intelectuală și socială.

Fenomenul acesta în nici un caz nu poate fi normal. El ne explică acea nestatornicie, prin care – cu părere de rău trebuie s-o spunem – se distinge viața noastră și din cauza căreia în curând, se pare, vom pierde orice fel de tradiții care alcătuiesc bazele naturale și sănătoase ale organismului nostru național. Toate acestea vin din faptul că noi nu stăm neclintiți în ideile noastre ortodoxe, ci cedăm influențelor străine, care zdruncină mersul regulat al traiului nostru și tind a ne lipsi și pe noi de acea făclie luminoasă, pe care lumea apuseană de mult a pierdut-o. În studiul de față avem intenția să arătăm că lumea apuseană, cu ideile sale eterodoxe, nu numai că nu poate servi de model, ci din contră ea, prin aplicarea succesivă a principiilor sale, mai curând sau mai târziu, va ajunge, în mod fatal, să recunoască că aceste principii sunt greșite, și, prin urmare, va trebui să caute altele noi.

Oriental grecesc și Apusul latin

Aici, mai întâi de toate ni se prezintă o chestiune capitală și anume: De unde a luat naștere acel fapt cu adevărat trist că lumea creștină, care se închină aceluiași Dumnezeu, aceluiași Mântuitor al omenirii și care recunoaște aceeași Scriptură drept izvor și călăuză a întregii sale doctrine religioase și morale, nu alcătuiește o singură comunitate de frați, cimentată pe o dragoste și iubire universală, ci este dezbinată în partide despărțite prin ziduri așa de puternice, încât a le distruge n-au fost în stare nici rugăciunile de veacuri ale Bisericii? Se știe că dezbinările confesionale sunt mult mai profunde decât cele politice și naționale. Popoarele și statele se luptă și se războiesc unele contra altora și se împacă, dar religiile și confesiunile nu vor să știe de pace, câtă vreme într-însele mai licărește măcar o scânteie de viață. Aceasta, desigur, ne dovedește importanța mare a chestiunilor religioase, deoarece în chestiunile religioase nu e vorba de oarecare avantaje vremelnice, ca în chestiunile sociale și politice, ci e vorba de însăși veșnicia. Și e de mirare că de niște astfel de dezbinări nu a fost cruțată nici acea religie care după ideea sa ar fi trebuit să unească pe toți și în care chestiunea despre veșnicie în fond e rezolvată deopotrivă pentru toți.

Știința așa numită Teologia Comparată a contribuit foarte mult pentru ca faptul acesta să nu mai pară astăzi așa de curios ca în trecut. Cauzele care au adus dezbinarea în sânul lumii creștine s-au lămurit destul de bine și astăzi se știe că aceste cauze au un caracter parte istoric și parte filosofic. În tot cazul, în faptul că lumea creștină este dezbinată în

tabere dușmane, nu trebuie să vedem numai voința rea a omului, ci și influența unei legi istorice.

În dezvoltarea creștinismului, se observă influența acestei legi istorice generale conform căreia o idee, la realizarea sa practică, pe de o parte trebuie numaidecât să se îmbrace în anumite forme, pe care le găsește gata la venirea sa în lume, iar pe de altă parte, în ceea ce privește fondul său, nu e deopotrivă pricepută de toți oamenii, după cum nici starea intelectuală nu e aceeași la toți. Dumnezeuiescul Întemeietor al creștinismului, când a venit în lume, a găsit-o împărțită în diferite tabere, care se deosebeau între dânsule și din punct de vedere religios, și din punct de vedere etnografic, și din punct de vedere politic, și, în fine, și din punct de vedere intelectual și cultural. Deosebiriile acestea erau cu atât mai pronunțate, cu cât erau alimentate de egoism, principiul fundamental de viață în lumea antică, care nu cunoștea decât legea luptei înverșunate pentru existență. Iisus Hristos, pentru a răscumpăra lumea din sclavia acestei legi a păcatului, adică din robia egoismului, a întemeiat împărăția iubirii și principiului dezbinării i-a opus principiul unirii. Biserica creștină, după ideea așternută în fundamentul său, trebuia să distrugă zidurile dintre popoare și clase, pe care le ridicase egoismul, și să unească pe toți oamenii într-o comunitate frățească, care să aibă ca deviză dragostea până la abnegație și în care să nu fie nici iudeu, nici elin, nici sclav, nici liber, ci numai frați în Hristos. Dar această idee măreață abia veni în atingere cu realitatea grosieră, și numaidecât suferi restricții considerabile. Lumea antică era

prea îmbătrânită în principiile sale egoiste pentru ca să poată primi întru totul principiul iubirii dezinteresate. Ea s-a raportat cu dușmănie față de noua idee și chiar a încercat să o ucidă, ridicând persecuții contra ei. Când însă ideea creștină cu toate acestea a triumfat, lumea antică, printr-o luptă tăcută, o lipsi de sublimitatea și puritatea sa originară. Când Biserica a învins cu adevărat lumea antică și a pășit la marea sa misiune, care consta în a întrupa noile principii în viața oamenilor, atunci s-a văzut că în însuși modul de a pricepe aceste principii se ivesc deosebiri și aceasta din cauză că taberele în care se afla împărțită omenirea din punct de vedere intelectual și cultural erau diferite.

Lumea antică era în chip marcant împărțită în două părți. Aceste părți, după poziția lor geografică, erau **Răsăritul** și **Apusul**; iar din punct de vedere etnografic, purtau, după popoarele ce predominau într-însele, numele de **lumea greacă** și **lumea latină**. Viața istorică, ideile și cultura acestor popoare se deosebeau până la extrem. **Orientalul grecesc** alcătuia imperiul spiritului. Aici în cursul istoriei a predominat munca pașnică a geniului intelectual, s-au ridicat și s-au rezolvat chestiunile cele mai înalte, s-au stabilit formele raporturilor armonice între idee și realitate, între individ și Stat. **Apusul latin**, din contră, era imperiul geniului practic. Mintea, nu așa ageră, a poporului roman, era străină de ideile înalte ale elenismului și viața practică de toate zilele era mai prețioasă pentru dânsa decât cele mai alese filozofeme. Ea era captivată numai de ideea de cucerire și dominație asupra întregii lumi, obținută fie chiar prin ajutorul

fierului și al focului.¹

De la sine se înțelege că una și aceeași idee creștină a trebuit să fie înțeleasă și să se dezvolte cu totul deosebit în aceste lumi cu totul deosebite. Și, în adevăr, în Orient ideea creștină luă o direcție deosebită de cea pe care o luă în Apus. Găsind în Orient un teren mult mai propriu, creștinismul se altoi cu ușurință în formele vieții culturale ale lumii eline. De formele cele variate și logic dezvoltate ale filozofiei, Biserica se servi pentru a exprima ideile profunde ale Teologiei creștine; și chiar forma politică de independență a diferitelor unități sociale fu așternută în fundamentul constituției administrației Bisericii, care până astăzi se păstrează sub formă de patriarhii și mitropolii independente. Din contră, mintea practică a Apusului latin însăși ideea creștină o pricepu numai din partea accesibilă ei, anume din partea practică. În creștinism ea zări nu ideea măreață despre Dumnezeu-Omul, pentru a cărei lămurire Orientul a întrebuințat toate puterile geniului său intelectual, ci ideea de unitate, unilateral înțeleasă, în care ea văzu un nou motiv de a tinde la despotismul universal. Acest mod al lumii romane de a pricepe ideea creștină a și dat naștere sistemului papismului, care după natura sa, este o continuare a sistemului de cucerire a Romei antice, în forma sa creștină. Dacă am face o comparație între aceste două sisteme, apoi aceasta, *mutatis*

¹ *Tu regere imperio populus, Romane, memento.*

Haec tibi erunt artes!

„Amintește-ți, romane, că a domni peste popoare,

Acesta-i meșteșugul tău!”

Iată cum exprimă poetul Virgiliu spiritul național al poporului roman. (n.a.)

*mutandis*², ne-ar înfățișa un întreg tablou de tranziții naturale ale tradițiilor politicii romane la papism și în Roma creștină s-ar descoperi predominarea principiilor cu care a trăit și după care s-a condus vechea Romă păgână.

E clar că în această pricepere diferită a ideii creștine se ascunde germenele deosebirii celor două lumi creștine.

Dar deosebirea nu e încă un rău. Din contră, ea este elementul indispensabil pentru o sănătoasă dezvoltare istorică. Creștinismul a apărut în lume ca o religie universală. Aceasta însă nu însemna că el trebuia să ridice și să nimicească individualitatea tuturor popoarelor, lipsindu-le de independența lor națională și culturală. Din contră, caracterul lui universal în aceasta era cuprins: că el, îmbrățișând omenirea întreagă, e capabil să se alieze, așa zicând, cu sufletul fiecărui popor; și neînabușind, ci, din contră, regenerând și împlinind forțele intelectuale ale poporului, prin ajutorul acestor forțe naturale ridică pe fiecare popor către perfecțiune.

Așa a înțeles această universalitate a creștinismului Orientul, unde creștinismul s-a acomodat cu condițiile independenței naționale. În această privință creștinismul se răspândi aici întocmai așa cum se răspândise și cultura greacă. Către timpul nașterii lui Hristos această cultură, după cum se știe, cucerise toată lumea, dar o cucerise nu cu scopul de a împila popoarele supuse, ci cu scopul de a da puterilor naturale și proprii ale acestor popoare posibilitatea de a arunca mai ușor jugul barbarismului și a se

² *mutatis mutandis* (lb. latină) = schimbând ceea ce este de schimbat (n.ed.)